

Forskningsartikel

Landsbygder i brand

Kroniska kriser och krishantering på periferierade platser

Linda Kvarnlöf

The purpose of this article is to explore how an acute crisis, in this case the wildfires of 2018, is understood in the light of a broader social and political context, namely the chronic crisis that the peripheralisation of rural areas constitutes. In this article, such peripheralisation is studied primarily through how it manifests itself in people's stories about and experiences from the wildfires of 2018. The article is based on interviews with rescue personnel, volunteers and evacuees from some of the villages threatened by the wildfires. These interviews contain aspects of both resistance and affirmation: a resistance to, and a questioning of, rural communities' unequal conditions for crisis management and at the same time an affirmation of the place where they live and the political conditions that prevail there.

Keywords: chronic crises; rurality; peripheralisation; wildfires

Artikeln syftar på att undersöka hur en akut kris, i det här fallet skogsbränderna sommaren 2018, förstås mot bakgrund av en bredare social och politisk kontext, nämligen den kroniska kris som en periferiering av landsbygden utgör. Här studeras en sådan periferiering framförallt genom hur den tar sig i uttryck i människors berättelser om och erfarenheter från skogsbränderna sommaren 2018. Artikeln grundar sig på intervjuer med räddningsspersonal, frivilliga och evakuerade från några av de byar som hotades av skogsbränderna. I dessa intervjuer ryms både motstånd och försvar: ett motstånd mot, och ett ifrågasättande av, landsbygders ojämlika förutsättningar till krishantering och samtidigt ett försvar av den egna bygden och de politiska förutsättningar som råder där.

Nyckelord: kroniska kriser; ruralitet; periferiering; skogsbränder

Under sommaren 2018 kämpade både räddningstjänst och frivilliga mot de omfattande skogsbränder som spred sig över Sverige. Särskilt allvarligt var läget i Jämtlands, Gävleborgs och Dalarnas län. Utmaningarna var många men en av de mest uppenbara var bristen på resurser, både materiella och mänskliga, vilket har lyfts fram som den främsta anledningen till brändernas kraftiga och hastiga spridning (Asp et al. 2018; SOU 2019:7; Granström 2020). Bristen på offentliga brandbekämpande resurser var som mest påtaglig under brändernas inledande skede, efter hand anslöt både nationella och internationella styrkor för att bistå i brandbekämpningen.

Sedan 1990-talet har de kommunala räddningstjänsterna runt om i landet minskat både antalet brandstationer och antalet brandmän i beredskap. Till viss del kan de här nedskärningarna förstås som en konsekvens av den nedmontering av civilt försvaret (vilket brandförsvaret är en del av) som skedde vid samma tid. Men att nedskärningar inom brandförsvaret drabbat landsbygder särskilt hårt behöver också förstås i relation till det som

de Vylder (2019: 8) kallar för "ett glesbygdsvårakt": ett ständigt osynliggörande av landsbygder och dess villkor. Kraftiga nedskärningar i landsbygders brandförsvår¹ är ett av många uttryck för en marginaliserad landsbygd där välfärd och service inte längre kan tas för given av de människor som bor och lever sina liv där (se t.ex. Lundgren 2020a). Strukturella förklaringar till den inledande bristen på brandbekämpande resurser, vilka till stor del går att finna i landsbygders vardagliga och politiska villkor, lyser dock med sin frånvaro i de utvärderingar som har gjorts av bränderna (de Vylder 2019).

Följande artikel tar sin utgångspunkt i intervjuer med människor som bor och lever sina liv där skogsbränderna härjade som värst under sommaren 2018. Utifrån retrospektiva intervjuer med evakuerade, frivilliga och räddningsspersonal analyseras upplevelser från brandsommaren 2018 och den akuta kris som skogsbränderna

¹ I Sveriges Radios (2022) poddserie *När larmet går* ägnas flera avsnitt åt att diskutera räddningstjänsters ojämlika förutsättningar runt om i landet.

utgjorde. Syftet är att förstå dessa upplevelser mot bakgrund av en bredare social och politisk kontext, nämligen den kroniska kris (Vigh 2008; Stienstra 2015) som en pågående periferialisering av landsbygden utgör. Här studeras en sådan periferialisering framförallt genom hur den tar sig i uttryck i intervjupersonernas berättelser om och erfarenheter från skogsbränderna sommaren 2018.

”Om det brinner i Kårböle måste man ringa i god tid innan”²

I Stefan de Vylders (2019) *Det brinner... Rapport från en hotad by* porträtteras Kårböle, Sveriges geografiska mittpunkt och på många sätt en ganska typisk by i södra Norrlands inland. I början av 1900-talet var Kårböle en centralort för skogsavverkning som med sina arbetstillfällen lockade folk till bygden, en befolkning som stadigt växte ända in på 1950-talet. Men i likhet med många andra norrländska skogsbygder bidrog det moderna skogsbruket och dess maskiner till att behovet av arbetskraft drastiskt sjönk under senare delen av 1900-talet. Från 1950 till 2000 sjönk den bofasta befolkningen från 322 till 138 personer. 2015 uppgick den bofasta befolkningen i Kårböle till 75 personer (de Vylder 2019: 61). I takt med utflyttningen försvinner också skola, bensinstation och matbutik från byn, ett mönster som känns igen från flera andra landsbygder runt om i landet.

I Kårböle finns, i likhet med de flesta andra landsbygdsorter, en frivillig brandvårnsstyrka som ansvarar för initial utryckning och brandsläckning. Detta brandvårn har en mindre brandbil till sitt förfogande med en tank som visade sig räcka för ganska precis tolv minuters spolning och med brandslangar som var för korta för att kunna ta upp vatten från sjön (de Vylder 2019: 14). Det krävs inte en brandexpert för att förstå att bekämpningen av de kraftiga skogsbränderna snabbt blev en övermäktig uppgift för dem. Brandvårnsstyrkan saknade helt enkelt de materiella resurser som krävs för att bekämpa kraftiga skogsbränder. Den här artikeln är inte avgränsad till enbart Kårböle, även om det är en av de byar där intervjuer har genomförts. de Vylders beskrivning av Kårböle, dess utflyttning och de nedskärningar som byn drabbats av under åren, gäller för flera av de områden som drabbades så hårt av skogsbränderna sommaren 2018.

de Vylders berättelse om Kårböle kan förstås som ett uttryck för den periferialisering av norrländska landsbygder som flera forskare, inte minst etnologer och kulturgeografer, har intresserat sig för (se t.ex. Eriksson 2010; Sjöstedt Landen 2012; Stenbacka & Heldt Cassels 2020; Vallström & Svensson 2022). Periferialisering tar sin utgångspunkt i en urban norm, där staden och livet där ständigt ges tolkningsföreträde och beskrivs som det ”önskvärda”. En sådan norm innebär samtidigt en periferialisering av landsbygden som i relation till staden positioneras som ”det andra” (Vallström & Svensson

2022). Utifrån ett relationellt periferibegrepp (Stenbacka & Heldt Cassels 2020; Vallström & Svensson 2022) kan landsbygder förstås som en del av en maktrelation mellan stad och land, en maktrelation som ständigt definieras av ett urbant tolkningsföreträde (Rönblom 2014).

I den här artikeln intresserar jag mig framförallt för *hur* människor relaterar till en sådan periferialisering genom sina berättelser om skogsbränderna sommaren 2018. Liv på landsbygder är, som etnologen Anna Sofia Lundgren (2020a: 7) uttrycker det, tätt sammanlänkat med politiska, ekonomiska och strukturella processer. Därigenom blir politiska processer även privata, genom att de påverkar människors självbilder och hur de tänker om den plats där de lever sina liv (ibid: 9).

Tidigare studier har belyst avsaknad av välfärd, service och trygghet på landsbygden. En sådan avsaknad har dels lyfts fram som en mer allmän betraktelse av en samhällstrend där urbanisering, tillbakadragande av staten och nedmontering av välfärd och samhällsservice har skapat allt större klyftor mellan stad och land (Lundgren 2020a; Vallström & Svensson 2022), dels har den studerats genom mer specifika exempel så som nedläggningar av sjukstuga och BB (Berglund-Lake 2020; Larsson 2020) eller polisfrånvaro (Stenbacka 2020) och kraftigt nedskuren räddningstjänst på landsbygden (de Vylder 2019). Den här artikeln avgränsas till att studera hur avsaknad av välfärd och trygghet kommer till uttryck genom nedskärningar inom lokala räddningstjänster, och landsbygders därigenom ojämlika förutsättningar till krishantering. Samtidigt är det viktigt att ha i åtanke att nedskärningar i landsbygders räddningstjänster såklart bara är ett av flera exempel på hur landsbygder idag systematiskt nedprioriteras i olika politiska beslut och välfärdssatsningar.

Kroniska kriser

Det tomrum som uppstår när samhällets krishanterande resurser inte räcker till kan, i linje med nedskärningar i välfärd och service på landsbygden i allmänhet, förstås som en *kronisk kris* – i kontrast till den akuta kris som utspelade sig ute i skogarna sommaren 2018. Denna kroniska kris existerade långt innan skogsbränderna, den påverkade starkt utfallet av skogsbränderna och den har fortsatt att existera även efter skogsbränderna. Begreppet kroniska kris har tidigare använts inom genusvetenskaplig, antropologisk och humanistisk forskning för att uppmärksamma kriser som är endemiska snarare än episodiska. Det handlar med andra ord om kriser som har blivit till ett slags normaliserat, kroniskt, tillstånd i människors vardagliga liv men som sällan omfattas av politiska krisdefinitioner eller krishanteringspraktiker (Sjöstedt 2020). Ett annat sätt att uttrycka det är att kroniska kriser ofta osynliggörs som just kriser.

Begreppet kronisk kris gör det möjligt att närma sig alternativa definitioner av vad som utgör en kris, och för vem. Begreppet gör det även möjligt att gå bortom traditionella definitioner av kris som ett fenomen med tydliga rumsliga och tidsmässiga avgränsningar, för att istället

² Citatet är hämtat från Kårböles facebookside, citerat i de Vylder (2019: 14).

belysa (kroniska) krisers utsträckning i tid och rum (Stienstra 2015). Kriser som pågår under en lång tid kan till slut komma att bli en del av det vardagliga livet. Bristande välfärd och service, fattigdom och en kolonial exploatering är några av de parallella kroniska kristillstånd Stienstra (2015) ger exempel på i sin artikel ”Northern Crises”. På ett liknande sätt beskriver Vigh (2008) hur diskriminering och inbördeskrig till slut blir till ett slags normaliserat kristillstånd och Malm (2021) applicerar ett liknande resonemang för att beskriva hur klimatförändringarnas kroniska nödläge idag genomsyrar allas våra liv. Kroniska kriser bör alltså förstås som den kontext där livet, för vissa, utspelar sig snarare än som enskilda händelser avgränsade i tid och rum. I ett sådant tillstånd, där krisen är en ständigt närvarande kontext för människors vardagliga liv, producerar även krisen sociala regler, normer och meningar (Vigh 2008: 12).

Med begreppet kronisk kris följer även ett erkännande av att krisdefinitioner i sig är en form av maktutövning. Så väl Stienstras (2015) som Vighs (2008) och Malms (2021) teorier om kroniska kriser möts i ett kritiskt ifrågasättande: *Vad är en kris för vem?* (se även Ericsson & Wester 2020; Mellander 2021). Oavsett om vi utgår från klimatförändringar, diskriminering, kolonialisering eller våld i nära relationer som kroniska kristillstånd så är de kroniska, våldsamma och ständigt pågående för just dem som drabbas. Faktum är att de med makt över krishantering sällan erkänner, eller ens uppmärksammar, sådana scenarion som någon slags kris (Sjöstedt 2020; Malm 2021). Av samhällets krishanterande aktörer prioriteras akuta och hanterbara kriser, kriser som går att släcka med slang.

I de kroniska krisernas natur, och det faktum att de är utsträckta i både tid och rum, ligger också en svårighet i att separera det lokala från det globala. De sociala och politiska processer som placerar ett lokalsamhälle i ett kroniskt kristillstånd är till exempel många gånger globalt förankrade i kapitalistiska system eller internationella säkerhetspolitiska riktlinjer (Stienstra 2015). Inte minst belyser klimatförändringarna som ett slags kroniskt kristillstånd svårigheten i att separera det lokala från det globala (Malm 2021). På ett liknande sätt behöver även det kroniska kristillstånd som rurala landsbygder, till följd av periferialisering och nedskärningar inom välfärd och service, kan sägas befinna sig i förstås i relation till både lokala och globala politiska processer.

Metoder och material

Följande artikel grundar sig i intervjuer med räddningspersonal, frivilliga och evakuerade från några av de byar som hotades av skogsbränderna sommaren 2018. Intervjupersonernas berättelser och upplevelser skiljer sig så klart delvis åt men det finns också uppenbara likheter i intervjuerna. Det faktum att de relaterar sina upplevelser från skogsbränderna till dess sociopolitiska kontext: en landsbygd med ett kraftigt nedskuret brandförsvaret och långa avstånd mellan räddningstjänsterna, är en sådan likhet. Mot bakgrund

av artikelns syfte så dominerar evakuerades berättelser i analysen men även räddningspersonals och frivilligas vittnesmål är av betydelse. Rollerna *evakuerad* och *frivillig* flyter dessutom många gånger ihop eftersom flera av de frivilliga som intervjuats också bor i de kommuner som härjades av skogsbränderna.

Sommaren 2018 brann det på många platser runt om i Sverige och urvalet av intervjupersoner i den här artikeln grundar sig därför i ett geografiskt urval. Forskningsprojektet ”Sverige brinner: en studie av frivilliginsatser och lokalbefolkningens krisberedskap under skogsbränderna sommaren 2018”, vilket den här artikeln är skriven inom ramen för, utgår från tre brandområden: de så kallade Ljusdalsbränderna, bränderna runt omkring Sveg samt branden strax utanför Gällö.³ I relation till de här tre brandområdena har intervjuer genomförts med personal inom polis och räddningstjänst som arbetade operativt med bränderna (5 intervjupersoner), frivilliga som på olika sätt engagerade sig i samband med bränderna (17 intervjupersoner) samt invånare i byar som hotades av bränderna (22 intervjupersoner). Samtliga invånare som har intervjuats har dessutom, under olika långa tidsperioder, varit tvungna att evakuera sina hem till följd av bränderna. Gruppen *frivilliga* består av allt ifrån enskilda privatpersoner som engagerade sig frivilligt till människor som engagerade sig inom ramen för frivilligorganisationer som Hemvärnet, Frivilliga Resursgruppen och Röda Korset. Sammantaget har 44 personer deltagit i intervjustudien. Intervjupersonerna rekryterades genom så kallat snöbollsurval där en första kontakt med nyckelpersoner inom räddningstjänst, respektive frivilligorganisation samt i de byar där människor tvingats evakuera sina hem ledde vidare till nya kontakter och namnförslag på intervjupersoner. I artikeln benämns intervjupersonerna genom sin position (*räddningspersonal*, *frivillig* eller *evakuerad*). De namn som förekommer i transkriptionerna är fingerade och namn på specifika platser är anonymiserade. Av de 44 intervjupersoner som har deltagit i intervjustudien så citeras i följande artikel sju utav dem. De citat som förekommer är representativa så till vida att de representerar ett mönster som förekommer i flera av intervjuerna; de rör sig på olika sätt mellan två huvudsakliga narrativ – ett om skogsbränderna och ett om en periferierad landsbygd.

Analysen av intervjuerna vägleds av en narrativ metodansats med fokus på situationer då olika berättelser, eller narrativ, relateras till varandra. Snarare än att uppmärksamma individuella levnadshistorier ligger fokus här vid narrativens inbäddning i sociala, geografiska och politiska kontexter och vilken betydelse en sådan inbäddning får för intervjupersonernas levda erfarenheter och berättelser (jfr Clandinin 2013: 18ff). Genom analysen har jag därför sökt efter just sådana inbäddningar: där intervjupersonerna positionerar sina upplevelser av skogsbränderna i relation till sociala, geografiska och politiska

³ Projektet är finansierat av FORMAS (dnr 2018-02120).

kontexter. Den narrativa analysen har varit tematisk med ett intresse för *vad* som sägs och *vad* intervjuerna egentligen är en berättelse om (Riessman 2008), analysen vägleds med andra ord av ett intresse för narrativens innehåll snarare än narrativens form. I analysen framträder två övergripande berättelser: den om skogsbränderna sommaren 2018 och den om en periferialisering av landsbygden. Genom analysen blir det tydligt hur den förstnämnda berättelsen så att säga ”bäddas in” i ett geografiskt och politiskt sammanhang genom att sättas i relation till den andra berättelsen, den om en periferialisering av landsbygden.

I analysen redovisas de båda berättelserna parallellt utifrån två gemensamma teman: ”Den bortglömda branden: krishantering på periferialisierade platser” och ”Kris för vem?”. I dessa teman ryms både motstånd och försvar: ett motstånd mot, och ett ifrågasättande av, landsbygders ojämlika förutsättningar till krishantering och samtidigt ett försvar av den egna bygden och de politiska förutsättningar som råder där.

Den bortglömda branden: berättelser om krishantering på periferialisierade platser

Den upplevelsen man får när man kommer och ska ta hand om en brand. Och så landar vi i en päråker där. Det är tre helikoptrar där. Jag hade föreställt mig något annat när jag kommer. Vi landar där, så kommer en av kollegorna här från stan som har hamnat där som normalt inte är i den här befattningen. Hon är med i en skogsbrandgrupp. Kommer hon och möter mig i en hyrbil. Det är ingenting som är räddningstjänst längre! Jag kommer med helikopter och hon kommer med hyrbil och så säger hon ”Karlström, jag hatar skogsbränder”, säger hon. Då har de annekterat bygdegården där i [namn på byn där det brann], och dit kommer vi. Finns inte en människa där. Jag tänker: ”men vart är folket? Jag tänker: ”Ja, men vi åker in på parkeringen, där är folket”. Ingen. Totalt soprent. ”Jag har”, sa hon, ”sju man på skogen. Två, tre brandbilar, en havererad motorspruta”. Det var det som fanns. Och den branden var då redan 3 000 hektar. Den här blir så småningom den tredje största branden vi haft, den tredje största som har varit i Sverige i modern tid. Så jag förstår att vi är ensamma här. Vi har inga resurser att vänta. Det var som att det var någon som hade glömt bort den här branden, nästan. Det kändes som att den var satt på undantag, även ur medial uppmärksamhet (Räddningspersonal).

I citatet ovan återger en räddningsledare sin ankomst till en av de största bränderna under sommaren 2018, en brand som tycks ha kommit lite grann ”på undantag”. Det blir på flera sätt tydligt att resurserna inte räcker till: här saknas både materiella och mänskliga resurser för brandbekämpning. Intervjupersonens något

frustrerade ”Det är ingenting som är räddningstjänst längre!” tar sin utgångspunkt i en situation där en kollega måste ordna hyrbil för att ta sig ut till skogsbranden, då funktioner som civila fordon inte finns tillgängliga inom kommunal räddningstjänst på samma sätt som förut. I förlängningen kan det förstås som en frustration över räddningstjänsters situation idag, där de offentliga resurserna har kommit att bli allt mer urvattnade.

Exemplet ovan, om den bortglömda branden, utgör ett narrativ som också bör förstås mot bakgrund av att det under sommaren 2018 brann på så många platser samtidigt. Men det blir också påtagligt tydligt hur nationellt stöd initialt lyste med sin frånvaro. Här kan det vara värt att påpeka att den statliga utredningen av skogsbränderna 2018 (SOU 2019:7) lyfter problematiken från ett annat håll, där den initiala problematiken beskrivs bestå i lokala räddningstjänsters ovilja att ta emot hjälp. Det här är en problembeskrivning som i sig kan förstås som en form av periferialisering, där landsbygden och landsbygders räddningstjänster porträtteras som den problematiska parten som tacksamt borde ta emot hjälp från centralt håll när den väl erbjuds.

Men citatet ovan är också en tydlig illustration av krishantering i periferin, i symbolisk mening. Räddningsledaren beskriver hur han kommer till en brand som tycks ha kommit lite grann ”på undantag”, där en storbrand långt in i de härjedalska skogarna i det här sammanhanget inte ens orsakar medial uppmärksamhet. På så vis är citatet ovan även ett uttryck för ett osynliggörande av landsbygden. Sannantaget blir det tydligt hur den akuta krisen, det vill säga skogsbranden som sådan, förstås i relation till en redan befintlig och ständigt pågående *kronisk* kris: ett osynliggörande av landsbygden och dess villkor samt konsekvenserna av ett sådant osynliggörande i termer av bristande tillgång till trygghet och välfärd.

”Den bortglömda branden” återkommer även i andra intervjuer, inte minst i intervjuer med de människor som bor i brandens närhet och som så småningom blev tvungna att evakuera sina hem. En lokal lantbrukare, vars gård var omringad av just den skogsbrand som beskrivs ovan, berättar om hur han till en början helt på egen hand initierade brandsläckning. Med egen slang, egna fordon och torv gjorde intervjupersonen vad som stod i hans makt för att bekämpa branden. På frågan om det inte fanns något stöd att få från den lokala räddningstjänsten förklarar intervjupersonen:

Men det fanns ju ingen. Alltså det fanns ju ingen räddningstjänst kvar, alla var ju i [namn på en närliggande by]. Det fanns ju inget material. Det fanns ju ingenting. För jag var ju ner på brandstation och tittade och där fanns det ju inte någonting kvar utav pumpar eller någonting (Evakuerad).

I desperation vänder sig samma intervjuperson till Länsstyrelsen, för att höra sig för om det inte finns

regionala räddningstjänstresurser att skicka. Till svar får han ett uppgivet ”nej, det finns inga fler”.

En annan intervjuperson, som engagerade sig som frivillig genom sin hembygdsförening, berättar om hur hon med egna ögon såg hur både brandmän och frivilliga gav sig ut i den brinnande skogen med inte mycket mer än en PET-flaska vatten i handen. Det fanns, som hon uttryckte det, ingen stödjande organisation runt omkring personalen som arbetade med brandsläckning, vilket blev ett tomrum som hon tillsammans med andra frivilliga så småningom kom att fylla. Intervjupersonen beskriver beslutet att engagera sig som frivillig:

Och när jag såg att de här personerna hade bara en PET-flaska med sig ut. Det fanns liksom ingen organisation runt omkring dem. Så då for jag hem och så satt jag och funderade. Och då valde jag att ringa upp kommunchef och frågade ”Ja, men finns det någon organisation eller finns det någonting?” Och då sa han ”Nej, men det här är ju upp till brandmännen att se till. Alltså, brandkårerna, det är ju deras uppgift att se till att brandmännen får vätska” och liksom så. Och så tänkte jag så här ”Ja, men nej, jag håller inte med” /.../ Brandmännen är duktiga på att släcka bränder men jag tror inte de är så duktiga på att organisera upp och se till att de får mat och sådana saker. Och den här kommunen, det är en liten kommun. Vi har inte särskilt mycket resurser (Frivillig).

Citatet ovan är ett av många exempel på frivilliginitiativ under skogsbränderna. Det är också ett uttryck för såväl agens som motstånd i relation till det tomrum som uppstår när de offentliga resurserna inte räcker till. Det här är något som ständigt återkommer i intervjuerna med frivilliga och evakuerade. Snarare än att definiera sig som sårbara offer för omständigheterna så *agerar* de: genom att ge sig ut för att släcka bränderna på egen hand eller genom att initiera hjälp och service åt dem som arbetar med brandbekämpningen. Här finns också uttryck för motstånd, som när en av intervjupersonerna i sin kommunikation med kommunchefen konstaterar att ”nej, jag håller inte med” för att sedan fortsätta utveckla sitt frivilliga engagemang utan stöd från kommunen. Dessa exempel på agens och motstånd kan förstås som ett uttryck för hur kroniska kriser, så som nedmontering av välfärd på landsbygden, även producerar egna sociala regler, normer och meningar (Vigh 2008: 12). Citatet ovan är även ett exempel på hur kroniska kristillstånd i vissa fall blir till ett slags normaliserat kristillstånd, till en del av vardagen (Vigh 2008). I narrativet ovan kommer det till uttryck genom intervjupersonens konstaterade av att ”det här är en liten kommun” och ”vi har inte särskilt mycket resurser”. Det här är i sig inga förutsättningar som intervjupersonen ifrågasätter, utan snarare hänvisar till som bakomliggande skäl till att engagera sig som frivillig. Det är förutsättningar som har blivit till en slags förgivettagen del av det vardagliga livet på landsbygden.

Kris för vem?

I intervjuerna blir det genomgående tydligt hur intervjupersonerna förstår, nästan ursäktar, bristen på brandbekämpande resurser mot bakgrund av att de bor i en ”liten kommun” med ”få resurser”. ”I den här lilla kommunen” är en ständigt återkommande fras när intervjupersonerna, inte minst de som tvingades evakueras sina hem sommaren 2018, återberättar sina upplevelser av skogsbränderna. Till viss del kan den urvattnade välfärden på landsbygden beskrivas som ett slags normaliserat kristillstånd: som någonting invånare på landsbygden har kommit att förlika sig med. Men det finns också exempel på mer eller mindre tydliga motstånd mot det kroniska kristillstånd som deras respektive kommuner befinner sig i. Uttryck som att ”vi betalar väl skatt som alla andra” och ”har inte vi rätt till en brandkår som alla andra” förekommer i flera intervjuer. En av intervjupersonerna utvecklar ett sådant motstånd till en kritik av det faktum att de, som landsbygdsbor, ska behöva sätta sin tillit till frivilliga krafter och människors goda vilja när det brinner i skogarna:

Alltså, är det meningen att vi ska förlita oss på befolkningen? Eller ska vi ha ett bra brandförsvar så att vi är beredda på att det här kan hända igen? För brandkårerna, de bara läggs ju ner. Du vet som man har kämpat här bara för att den lilla brandkåren ska få existera. Det känns lite grann som att myndigheterna inte riktigt tar sitt ansvar utan vi bara löser det. Man löser det utan dem (Evakuerad).

På ett snarligt sätt uttrycker en annan intervjuperson, som också evakuerade sitt hem under skogsbränderna, en frustration över att de [som lever sina liv på landsbygden] inte har samma tillgång till räddningstjänst som i andra delar av landet:

För jag menar, vi bor här och vi betalar skatt. Ska inte vi ha den tryggheten? Har inte vi rätt till en brandkår som alla andra? För jag tänkte på det nu när det brann på så många ställen i Sverige och vi inte har brandflyg till att släcka med. För att det är för dyrt, liksom. Ja, men vad kostar inte det här (Evakuerad)?

Genom de retoriska frågorna ”Eller ska vi ha ett bra brandförsvar så att vi är beredda på att det här kan hända igen?” och ”Har inte vi rätt till en brandkår som alla andra?” positionerar de båda intervjupersonerna kommunens kroniska kristillstånd i relation till en föreställd normalitet: en föreställning om hur det borde vara (Vigh 2008). Citaten ovan blir även exempel på hur rurala engagemang och motståndspraktiker många gånger genomsyras av moraliska ställningstaganden (Lundgren 2020a). I citaten ovan kommer moraliska ställningstaganden framförallt till uttryck genom ett utkrävande av medborgerliga rättigheter till välfärd

och service, exemplifierat genom uttalanden som ”... vi bor här och vi betalar skatt” och ”Har inte vi rätt till en brandkår som alla andra?”. En annan form av moraliskt ställningstagande kommer till uttryck genom en intervjupersons önskan om att ”lilla, lilla Härjedalen” borde ha fått mer hjälp utifrån:

Som nu: lilla, lilla Härjedalen med inte så jättemycket invånare. Det är semestertider, alltihopa. Alltså, de hade någon sorts kommunledning inne på brandstationen. Dem var det synd om, som skulle prova samordna det. För att det var ett enormt arbete. Det skulle egentligen kunna finnas en grupp som kommer från var som helst. Alltså, ett team med proffs kommer dit egentligen och gör upp en strukturerad handlingsplan liksom (Frivillig).⁴

Här beskrivs hjälp utifrån, för att rädda en liten och pressad kommun, som det moraliskt riktiga och önskvärda. Genom samtliga ovannämnda citat positioneras dessutom den egna bygden i relation till en mer omfattande social och politisk kontext. Här framträder just nedmontering av landsbygders välfärd och service, med lokala räddningstjänster som exempel, som det kroniska kristillstånd i relation till vilket den akuta krisen begripliggörs. Citaten ger också uttryck för en centralisering av samhällets resurser: landsbygden blir i allt större utsträckning lämnad åt sitt eget öde, vilket i sin tur bör förstås som ett uttryck för den maktrelation som föreställningar om centrum och periferi utgör (Vallström & Svensson 2022). Det är ett öde som intervjupersonerna i allra högsta grad är medvetna om, ett öde som de ömsom ifrågasätter och gör motstånd mot, ömsom accepterar som ett slags normalstillstånd som de nu har att förhålla sig till.

Genom analysen löper även en fråga som avslutningsvis behöver placeras i förgrunden: *vad* är en kris för *vem*? I september 2018 anordnas en hyllningskonsert i Kårböle för att hylla alla de som deltog i brandbekämpningen under sommaren. Under hyllningskonserten kliver landshövdingen upp på scen för att tacka alla som hjälpt till att hindra katastrofen. En av intervjupersonerna, som själv tvingades evakuera sitt hem under skogsbränderna, beskriver sina reaktioner på talet:

Vi hade en konsert i Kårböle den andra september, tror jag det var, där man hyllade alla som hade varit med och släckt branden med en hyllningskonsert. Och så står man där och säger att det ... ja, att det inte blev ... ja, tacka för att det inte blev någon katastrof. Men då tycker jag att man har missat någonting, för jag tycker verkligen att det blev en

katastrof. Sen att man till slut fick slut på katastrofen, det är väl hyllningsvärt, tycker jag, men nog tror jag alla drabbade känner att det var en katastrof (Evakuerad).

Talet från scen blir på så vis ett tydligt uttryck för maktrelationen mellan stad och land, där regionens högste chef (landshövdingen) inför dem som bor och lever sina liv i de brandhärjade byarna konstaterar att brandsommaren 2018 *inte* var någon katastrof. Att definiera vad som är en kris (eller katastrof) kan i sig förstås som en form av maktutövning, där de med makt över samhällets krishantering också är de med tolkningsföreträde över vad som är en kris – och vad som *inte* är det (Ericsson & Wester 2020). När en representant för samhällets krishantering, som exemplifierat i citatet ovan, står på scen och konstaterar att ”det blev ingen katastrof” blir detta lätt till en vedertagen sanning som är svår att ifrågasätta.

Från en kaosartad start av skogsbränderna sommaren 2018 så kom det officiella narrativet, när bränderna väl bekämpats, ganska snabbt att utbytas till en framgångssaga om nationell och internationell mobilisering, och inte minst: om en utebliven katastrof (Asp et al. 2018; SOU 2019:7). Men, vilket citatet ovan illustrerar, de som drabbades av skogsbränderna – de som förlorade sin skog och de som under dramatiska förhållanden tvingades lämna sina hem – minns skogsbränderna som något annat än en lyckad räddningsinsats. För många är det fortfarande minnet av en katastrof.

Begreppet *kronisk kris* gör det möjligt att belysa bland annat detta: vad som uppfattas som en kris (eller katastrof) skiljer sig åt beroende på vem du frågar. För dem som lever sina liv i krisen: under pågående kolonialisering, inbördeskrig eller klimatförändringar (Vigh 2008; Stienstra 2015; Malm 2021) eller i små kommuner med en kraftigt nedskuren välfärd, är krisen ständigt närvarande och omöjlig att avgränsa i tid och rum. Den kroniska krisen har blivit till en del av livet, kanske till och med den kontext där livet utspelar sig, snarare än ett tillfälligt och dramatiskt avbrott i vardagen.

Citatet ovan har även det gemensamt att de utgör exempel på när det skaver mellan stad och land. Intervjupersonerna ovan ger alla, om än i olika grad och på olika sätt, exempel på motstånd mot att bli placerade i periferin. Här kommer ett sådant motstånd till uttryck genom en frustration över att inte ha samma tillgång till trygghet och säkerhet (i jämförelse med staden), över att ingen central hjälp erbjöds den ”lilla, lilla kommunen” som befann sig i ett kritiskt läge samt av att från maktens överhuvud få situationen definierad för sig på ett sätt de inte kände igen. Maktrelationen mellan stad och land löper som en röd tråd genom samtliga narrativ och det är en maktrelation som intervjupersonerna är medvetna om. Maktasymmetrin mellan stad och land är en del av det vardagliga livet på landsbygden och skogsbränderna 2018 illustrerade vad konsekvenserna av en sådan maktasymmetri kan bli.

⁴ Här är det viktigt att påpeka att detta är intervjupersonens upplevelse av situationen. I Gävleborg kom Länsstyrelsen att ta över kommunal räddningstjänst (Asp et al. 2018; SOU 2019:7). Härjedalen ingår i Jämtlands räddningstjänstförbund vilket är ett sätt att centralisera räddningstjänster regionalt men just Härjedalens kommun fick i stor utsträckning hantera krishantering inom ramen för ordinarie organisation (Kvarnlöf et al. 2022).

Avslutande reflektion

På olika sätt, och genom olika röster, har den här artikeln visat hur människors upplevelser av skogsbränderna förstås mot bakgrund av deras vardagliga erfarenheter av att leva ett liv på landsbygden. Känslan av att leva på en plats som av andra definierats som periferi, där samhällets service och välfärd inte längre finns närvarande och där avståndet till ansvariga myndigheter är långt (i både fysisk och symbolisk mening) präglar på olika sätt intervjupersonernas berättelser om skogsbränderna sommaren 2018.

Att undersöka periferi och periferiering innebär för forskare alltid en noggrann balansgång mellan att synliggöra maktbalanser och att själv reproducera stereotypa föreställningar om landsbygd och vad det innebär att leva i det som definierats som periferi. Genom den här artikeln har min strävan varit att lyfta berättelser om skogsbränderna sommaren 2018 utifrån dem som befann sig i brandens absoluta närhet. I intervjuerna är det tydligt hur berättelserna om branden ständigt genomkorsas av andra etablerade narrativ: de om att leva på en landsbygd med begränsade räddningstjänstresurser (bland annat). I den här artikeln utgör således nedskärningar inom lokal räddningstjänst ett av flera exempel på hur välfärd och service allt mer har kommit att urvattnas i svenska landsbygder. En sådan urvattning kan i sin tur förstås som ett uttryck för en pågående periferiering: där landsbygden ständigt nedprioriteras i politiska beslut och välfärdssatsningar.

I ett nästa steg menar jag att en sådan periferiering kan förstås som en form av kronisk kris. En kris som, till skillnad från till exempel den akuta kris som en skogsbrand är, är endemisk och ständigt pågående. Därmed inte sagt att det här är ett tillstånd som intervjupersonerna passivt finner sig i och fullt ut identifierar sig med. Här framträder en intressant balansgång mellan försvar och motstånd, där intervjupersonerna å ena sidan försvarar den egna bygden och dess politiska förutsättningar och å andra sidan gör motstånd mot dessa politiska förutsättningar genom att bland annat ifrågasätta bristen på resurser och frånvaron av stöd från centrala aktörer.

Landsbygder och de människor som bor där porträtteras ofta som handlingskraftiga och hjälpsamma. Det må finnas en sanning i det, och till viss del bekräftas det även av den här artikeln, men sällan söks orsakerna till denna handlingskraft och hjälpsamhet. Rural frivillighet har tidigare beskrivits som en form av kompensatorisk akt (Lundgren 2020b), som något som konstrueras som en nödvändighet när samhällets resurser inte finns på plats eller inte räcker till. Med den här artikeln hoppas även jag kunna bidra med en sådan nyansering av den handlingskraft, hjälpsamhet och frivillighet som ofta beskrivs som en central del av framgångssagan om skogsbränderna sommaren 2018. Om det överhuvudtaget var en framgångssaga så behöver den åtminstone förstås mot bakgrund av den kroniska kris som en periferiering utgör.

Den brist på resurser som räddningspersonal, frivilliga och evakuerade i den här artikeln vittnar om bör alltså förstås som ett uttryck för strukturell ojämlikhet, en konsekvens av en centralisering och nedmontering av landsbygders trygghet, välfärd och service. Det tomrum som uppstår när samhällets krishanterande resurser inte räcker till väcker intressanta frågor för krisforskningsfältet att utveckla vidare. Inom samhällsvetenskaplig krisforskning har människors frivilliga hjälpinsatser beskrivits fylla det tomrum som uppstår innan samhällets krishanterande organisationer har situationen under kontroll (Barton 1969; Drabek & McEntire 2003; Lowe & Fothergill 2003). Få har dock ifrågasatt vad det här tomrummet beror på. I den här artikeln blir det tydligt hur ett sådant tomrum är förknippat med periferiering, här exemplifierat genom långa avstånd till närmsta räddningstjänst och avsaknad av såväl materiella som mänskliga resurser inom lokal räddningstjänst. Detta väcker viktiga frågor om den krisfrivillighet som ”uppstår” i ett sådant tomrum. Kanske måste frivilligheten också förstås som ett uttryck för rural överlevnad, en kompensatorisk akt (Lundgren 2020b) när samhällets krishanterande resurser inte räcker till, än som enbart ett uttryck för människors förutsättningslösa hjälpinsatser och solidaritet. Kanske kan även krisfrivillighet förstås som ett uttryck för hur kroniska kriser, så som nedmontering av landsbygders välfärd, producerar sociala regler, normer och meningar.

Författarpresentation

Linda Kvarnlöf är lektor i sociologi vid Mittuniversitetet och forskare vid universitetets Risk- och krisforskningscentrum (RCR). Hon forskar bland annat om krisfrivillighet i relation till samhällets maktstrukturer, så som organisatorisk styrning och kontroll samt urbanitet och ruralitet.

Referenser

- Asp, Viktoria, Blomstrand, Rickard, Deschamps-Berger, Jenny, Levy-Nilsson, Sofia, Narby, Petter & Sandberg, Daniel (2018). *Besten besegrad. Utvärdering av krishanteringen under skogsbränderna i Ljusdal 2018*. Försvarshögskolan: 664/2018.
- Barton, Andrew (1969). *Communities in disaster: A sociological analysis of collective stress situations*. New York: Doubleday.
- Berglund-Lake, Håkan (2020). Gör om, gör rätt! Doroteaupproret på föreställd gemensam moralisk grund. I: Lundgren, Anna Sofia (red) *Makt, moral och motstånd. Engagemang för norrländska landsbygder*. Umeå: Umeå universitet.
- Clandinin, D. Jean (2013). *Engaging in narrative inquiry*. New York: Routledge.
- de Vylder, Stefan (2019). *Det brinner... Rapport från en hotad by*. Stockholm: Themis.
- Drabek, E. Thomas & McEntire, A. David (2003). Emergent phenomena and the sociology of disaster: Lessons, trends

- and opportunities from the research literature. *Disaster Prevention and Management* 12(2), 97–112.
- Ericsson, Mattias & Wester, Misse (2020). Samverkan kring flyktingsituationen – En kris för vem? I: Hobbins, Jennifer, Danielsson, Erna & Sjöstedt, Angelika (red) *Genus, risk och kris*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, Madeleine (2010). *(Re)producing a periphery: Popular representation of the Swedish North* (diss.). Umeå: Umeå universitet.
- Granström, Anders (2020). *Brandsommaren 2018. Vad hände, och varför? Myndigheten för samhällsskydd och beredskap*. Publikationsnummer: MSB1496.
- Kvarnlöf, Linda, Danielsson, Erna, Ekholm, Sara, Eriksson, Kerstin & Johansson, Roine (2022). *Frivilligheten och skogsbränderna sommaren 2018*. Östersund: Mittuniversitetet (RCR Working Paper Series 2022:1).
- Larsson, Emelie (2020). Nedläggningen av BB Sollefteå: Känslor, rumslighet och motstånd. *Tidskrift för Genusvetenskap* 41(4), 69–88.
- Lowe, Seana & Fothergill, Alice (2003). A need to help: Emergent volunteer behaviour after September 11th. *Beyond September 11th: An account of post-disaster research*, 293–314.
- Lundgren, Anna Sofia (2020a). Introduktion. I: Lundgren, Anna Sofia (red) *Makt, moral och motstånd. Engagemang för norrländska landsbygder*. Umeå: Umeå universitet.
- Lundgren, Anna Sofia (2020b). För att vi ska kunna leva... överleva! Frivilligengagemang som rurala motståndspraktiker? I: Lundgren, Anna Sofia (red) *Makt, moral och motstånd. Engagemang för norrländska landsbygder*. Umeå: Umeå universitet.
- Malm, Andreas (2021). *Corona, klimatet och det kroniska nödläget*. Stockholm: Moderna.
- Mellander, Elias (2021). Med krisen som framtidshorisont: Om mötet mellan prepping och pandemin. *Kulturella Perspektiv* 30, 1–8. Tema: Pandemins konsekvenser.
- Riessman, K. Catherine (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Rönblom, Malin (2014). *Ett urbant tolkningsföreträde? En studie av hur landsbygd skapas i nationell policy*. Umeå: Jordbruksverket.
- Sjöstedt Landén, Angelika (2012). *Moved by relocation: Professional identification in the decentralization of public sector jobs in Sweden* (diss.). Umeå: Umeå universitet.
- Sjöstedt, Angelika (2020). Kroniska kriser och feministiska kamper. I: Hobbins, Jennifer, Danielsson, Erna & Sjöstedt, Angelika (red) *Genus, risk och kris*. Lund: Studentlitteratur.
- SOU 2019:7. *Skogsbränderna sommaren 2018*. Betänkande av 2018 års skogsbrandsutredning.
- Stenbacka, Susanne & Heldt Cassel, Susanna (2020). Introduktion: Periferier och periferialisering. *Ymer* 140, 7–24.
- Stenbacka, Susanne (2020). Polisfrånvaro och periferialisering. *Ymer* 140, 109–130.
- Stienstra, Deborah (2015). Northern crises. Women's relationships and resistances to resource extractions. *International Feminist Journal of Politics* 17(4), 630–651.
- Sveriges Radio (2022). När larmet går (del 1), sverigesradio. <https://sverigesradio.se/avsnitt/nar-larmet-gar>
- Vallström, Maria & Svensson, Lotta (2022). Introduktion – den urbana normen. *Kulturella Perspektiv* 30, 1–5.
- Vigh, Henrik (2008). Crisis and chronicity: Anthropological perspectives on continuous conflict and decline. *Ethnos* 73(1), 5–24.

How to cite this article: Linda Kvarnlöf. 2022. Landsbygder i brand: Kroniska kriser och krishantering på periferialisierade platser. *Kulturella Perspektiv*, vol. 31. s. 1–8.

Mottagen: 16 June 2022   **Accepterad:** 11 November 2022   **Publicerad:** 22 december 2022

Copyright: © 2022 Författaren/författarna. Detta är en Open Access-artikel som distribueras enligt Creative Commons, licens CC-BY 4.0, som tillåter obegränsad användning, distribution och reproduktion i samtliga medieformat, förutsatt att ursprunglig(a) författare och källa uppges. Se <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Kulturella Perspektiv — Svensk etnologisk tidskrift, ISSN 1102-7908, är en expertgranskad Perspektiv Open Access-tidskrift som publiceras av Föreningen Kulturella Perspektiv.

OPEN ACCESS